

BIBLIOGRAFIE

DRAMA EN THEATER EEN BIBLIOGRAFIE VOOR NOORD- EN ZUID-NEDERLAND

Annick POPPE

Aflevering 34

I. WETENSCHAPPELIJKE TEKSTEN

a. boeken

ARIAN (Max), ENGELANDER (Ruud), VAN HOUTE (Nan) en MEYER (Dennis), [samenst.] *Tomaat in perspectief. Theater vernieuwing in de jaren '60 en '70*, Amsterdam, Theater Instituut Nederland, 1994 (ISBN 90-7089-228-6)

BENOY (Peter), VAES (Eddie), VAN LIMBERGEN (Gerd) red., *RVT/Theater Zuidpool 1945-1994*, Antwerpen, Theater Zuidpool - RVT v.z.w., 1994, 127 p. (ISBN 90-800353-2-7)
zie bespreking in een volgend nummer

CLEMEUR (Marc), THIELEMANS (Johan), METDEPENNINGHEN (Erna) e.a., *Op zoek naar de harmonie tussen denken en voelen. Vijf seizoenen Vlaamse Opera*, Antwerpen, Roularta Books en de Vlaamse Opera, 1994.

DE BACKER (Lisette) en LANCKROCK (Rik) [samenst.], *Rik Lanckrock 70. Jubileumalbum*, Gent, Spectraal, 1993, 173 p.

Rik Lanckrock, Gentenaar, vrijzinnige en humanist, is een uitermate veelzijdig man: tijdens zijn rijke carrière schreef hij tal van gedichten, aforismen en essays en verwierf hij vooral faam als theatercriticus bij het dagblad *Vooruit* en later *De Morgen* (enkele van zijn recensies zijn trouwens afgedrukt in het boek). Tevens maakte hij naam als redacteur en medewerker van verschillende tijdschriften, was hij betrokken bij het amateurtoneel en raakte hij bekend als lid van talrijke jury's en raden. Op vele van deze terreinen is hij trouwens nog steeds actief.

DECAVELE (Johan) [red.], *Hugo Claus 65*, Gent, 1994, 125 p.
zie bespreking in dit nummer

DE GREEF (Hugo) en HOET (Jan), *Gesprekken met Jan Fabre*, Leuven, Kritak en Galerie Ronny van de Velde, 1993.

DEMEDTS (Flor), *De amateur of de alfa van de cultuur*, Gent, Frans Roggenstichting, 1994, 15 p.

Traditie kan niet zonder vernieuwing; vernieuwing niet zonder traditie. Toch zijn in de geschiedenis van elke cultuur breekpunten aanwijsbaar, zoals de achttiende-

eeuwse Verlichting bij ons. Kiest, als gevolg hiervan een ganse samenleving soms een totaal andere richting, ook nu zijn er mensen die totaal willen breken met het verleden, die, o.a. wat het theater betreft, een tabula rasa voorstaan. Eén zaak mogen zij niet vergeten: tot de alfa, het onuitwisbare van elke cultuur behoort de amateur, de liefhebber, de 'speler' in de ware zin van het woord, die voor de band tussen theater en gemeenschap zorgt.

DISSELKOEN (Dick) [red.], *Opera. Twaalf opera's als spiegels van hun tijd*, SUN en Open Universiteit, 1994

HERZBERG (Judith), KORTHALS ALTES (Gerrit), MATTHEWS (Michael) en RITSEMA (Jan) [samenst.], *Jac. Heijer. Een keuze uit zijn artikelen*, Amsterdam, International Theatre & Film Books, 1994 (ISBN 90-6403-329-6)

HOLTHOF (Marc) en VAN KERKHOVEN (Marianne) [samenstelling en inleiding], *Het vel van Cambyses*, deel II: fragmenten van een kritisch vertoog over theater, dans, opera, fotografie, film, televisie en video. 1940-1993, Leuven, Kritak, Antwerpen '93, Radio 3, 261 p. (ISBN 90-6403-329-6)

In deze bloemlezing van een veertigtal reeds eerder gepubliceerde teksten, kan de lezer terugblikken op meer dan een halve eeuw Vlaamse theatergeschiedenis. Zo vindt men er (fragmenten van) teksten van De Gruyter, Monteyne, het manifest T'68, reacties op recent werk en oude en nieuwe teksten over dans en opera.

SCHIPHOF (Tjeerd), *De vrijheid van het toneel: Een studie naar de juridische beperkingen van de vrijheid van het toneel in Nederland en Engeland in grondrechtelijk perspectief*, Amsterdam, Otto Cramwinckel, 1994 (ISBN 90-7189-470-3)

Vershillig - Tijdschrift voor cultuur en filosofie, 2(1993), nr. 2 - theaternummer (94 p.)

Heeft theater nog iets te zeggen? Wie zijn de mensen die het maken? Wie komt ernaar kijken? Dit zijn enkele van de vragen die de samenstellers van het theaternummer van het nog jonge tijdschrift *Vershillig* zich stellen. Zeer interessant in dit opzicht zijn de bijdragen van Blaithin Gaskin - een pleidooi voor een nieuwe concentratie op de inhoud, veeleer dan op de vorm -, van Caroline Zantonique - over een workshop biomechanica, gebaseerd op de trainingsmethode van V. Meijerhold - en van Bruno Koninckx over vernieuwing versus herkenbaarheid. Tot slot volgen enkele recensies van recent werk.

b. bijdragen in tijdschriften, jaarboeken en verzamelwerken

DEMETS (Paul), "Muzikale kelen, klassiek gevormde lichamen. Drie enceneringen van Büchners 'Leonce en Lena'", *Streven*, 61(1994), nr. 10, pp. 935-939

In *Leonce en Lena* (1836) van Georg Büchner pogen de titelhelden door hun liefde te ontsnappen aan een zinloze, verstarde wereld, waarin alles mechanisch wordt geregeld. Het kan, gezien de nu toch weer erg actuele thematiek, dan ook geen toeval zijn dat nu net dit blijspel tijdens het seizoen 1933-94 door drie theatergroepen - Théâtre du Chemin Creux i.s.m. Jeux Interdits, Theatergroep Hollandia en Blauw Vier - op bijna hetzelfde moment wordt geënceneerd.

DEMETS (Paul), "Uitdijende ruimte, splijtende tijd. Het werk van Jan Fabre", *Ons Erfdeel* 37(1994), nr. 5, pp. 643-660.

De persoonlijkheid van Jan Fabre is nooit geheel afwezig uit het mysterieuze universum dat hij schept, of het nu om beeldend werk, choreografieën, theaterstukken of opera's gaat. Zijn werk is steeds een streven naar bevrijding, acteurs en dansers - die een belichaming zijn van symbolen en metaforen - vechten voor een andere ruimte en tijd.

DE WIT-TAK (Thalien M.), "Aristophanes pacifist?", *Hermenevs*, 64(1992), nr. 2, pp. 85-93.

Aristophanes leefde ten tijde van de Peloponnesische oorlogen, de strijd tussen Sparta en Athene. Zowel in de *Acharniërs*, de *Vrede* en *Lysistrata* behandelde hij dit thema. Was hij een duidelijk realist en kind van zijn tijd en geloofde hij aldus in de gerechtvaardigde oorlog, toch gaf hij blijk van een grote menselijke bewogenheid met het lijden.

DEN HOLLANDER (Anita M.), "Menander op Lipari", *Hermenevs*, 64(1992), nr. 2, pp. 125-131.

Met het ontstaan van de nieuwe komedie veranderden ook de kostuums en de maskers. De kostuums werden vervangen door gewone kledij, de maskers - men denke hierbij aan de vondst van heel wat terracotta's op Lipari - werden sterk geïndividualiseerd. Waren de Attische dichters traditioneel ook regisseur, de vraag blijft of Menander zelf de maskers ontwierp, dan wel of zijn geliefde Glykera dit deed.

GEERLINGS (Eddy), "Het zou Peeriaans theater moeten heten. Theatermaker Fred Delfgouw en zijn poppen", *Toneel Theatraal*, 115(1994), nr. 10, pp. 8-10.

Al meer dan tien jaar brengt Fred Delfgouw poppentheater en al die tijd al wordt hij zowel door theatermakers, die het spel met poppen te beperkt vinden, als door zijn collega-poppenspelers, die hem te vernieuwend noemen, miskend. Nochtans slaagt hij erin op de scène een gevoel van magie op te wekken, dat wie hem ooit aan het werk heeft gezien, doet terugkeren (*Wolkenjas*, naar Ibsens *Peer Gynt*, *Weg van waan* naar *De Storm* en *Vorst aan de grond* naar *King Lear*, beide van Shakespeare).

HERTMANS (Stefan), "De uil, Pseudo-Roberte, denkend blad en Heraclitus, Vier associaties over Fabre", *Dietsche Warande en Belfort*, 139 (1994), nr. 5, pp. 611-619.

De mens als deel van de geschiedenis is gebonden aan wat hem voorafgaat wat na hem komt. Aldus staat hij - als de uil, de te laat gekomen filosoof, als de vrouw en het spookbeeld dat eruit voortkomt, als de erotische blonde bruid en een ontijdse schim - steeds bloot aan de lokroep van de begeerte naar het 'noch einmal'.

HOTTENTOT (Wim), "'Hij klooft mijn hoofd, niet op de wijze van een vriend'. Housmans Fragment van een Griekse tragedie", *Hermenevs*, 65(1993), nr. 4, pp. 243-249.

Behalve een beroemd dichter was A.E. Housman (1859-1936) ook een gerenomeerd classicus. Dat hij bovendien een groot satirisch vermogen had, bewijst zijn hier afgedrukte en vertaalde 'Fragment of a Greek Tragedy', een parodie op een zogenaamd net teruggevonden tragediefragment.

JANSEN (Jeroen), "Euclio op het Amsterdams toneel", *Hermenevs*, 64(1992), nr. 2, pp. 143-151.

In 1617 verschenen in Amsterdam zowel Bredero's *Moortje* (naar Terentius' *Eunuchus*) als Hooft's *Warenar* (naar Plautus' *Aulularia*). Beide auteurs gingen echter verschillend om met hun klassieke voorbeeld. Bredero werkte vooral de personages verder uit en voegde heel wat couleur locale aan het stuk toe, Hooft was in de eerste plaats bekommerd om de moraal van de tekst en de rechtlijnigheid van de handeling.

KASSIES (W.), "Komedie in het kort", *Hermenevs*, 64(1992), nr. 2, pp. 66-70.

Dient een indeling van de geschiedenis van de antieke komedie met de nodige reserve te worden behandeld, toch kan een bescheiden oriëntatie in deze materie steeds nuttig zijn. Typisch voor de oude komedie zijn de stukken van Aristofanes: de vorm is strak, de inhoud vaak absurd, het geheel sterk ingebed in de maatschappelijke en politieke context van zijn tijd. Karakteristiek voor de nieuwe komedie - die van Menander - is, naast een andere behandeling van het koor, dat de wereld heel wat kleiner wordt, dat politiek moet wijken voor psychologie.

KLEYWEGT (A.J.), "De Romeinse komedie - een hinkelspel?", *Hermenevs*, 64 (1992), nr. 2, pp. 133-142.

De Romeinse komediedichters - en hier zullen we ons tot Plautus en Terentius beperken - bewerkten vooral stof uit de Griekse Nieuwe Komedie. De soms erg karikaturale stukken van Plautus, die heel wat volstrekt originele taalgrappen inlaste, zijn heel wat 'Romeinser' dan die van Terentius, wiens neiging tot psychologisering aan de basis lag van het moderne blijspel.

LAERMANS (Rudi), "Kunst als krijgslist. Over enkele maatschappijkritische motieven in het podiumwerk van Jan Fabre", *Dietsche Warande en Belfort*, 139 (1994), nr. 5, pp. 567-574.

In Jan Fabres theaterwerk duiken steeds weer een begrensde aantal elementen op; men denke hierbij o.a. aan het bic-blauw. Ook wat de enscenering betreft, houdt Fabre vast aan welbepaalde composities, gaat hij op dezelfde manier om met tijd en ruimte. De tegenstelling tussen orde en chaos is, naast het aftasten van de grens tussen schijn en zijn, dan ook een basisthema in zijn werk.

"In memoriam Rudi Van Vlaenderen", *De Scène*, 36 (1994-95), nr. 4, pp. 4-6.

Dré Poppe, Tone Brulin en Paul Arias brengen een laatste groet aan Rudi Van Vlaenderen, die zijn hele leven lang - in Toneelstudio '50, als directeur van het RITCS, bij Toneel Vandaag, het BKT en als freelance acteur en regisseur - ernaar streefde de grenzen van het toneel te verleggen door, vanuit een maatschappelijke bekommernis, steeds open te staan voor het nieuwe.

NIJENHUIS (Peter), "O'Neill als buikspreekpop van Noren", *Toneel Theatraal*, 115 (1994), nr. 9, pp. 20-29.

In *En geef ons de schaduwen* geeft Lars Noren een ontluisterend portret van de levensavond van Eugene O'Neill, sterk door hem bewonderd. Is het stuk gebaseerd op O'Neills autobiografische *Long Day's Journey into Night*, in zijn negativisme gaat Noren echter verder dan zijn voorbeeld, iets wat tot verenging zou kunnen leiden, liet het geheel niet zo'n huiveringwekkend gevoel na.

ORANJE (Hans), "Menander en de codes van de Nea", *Hermenevs*, 64(1992), nr. 2, pp. 115-122.

De nieuwe komedie - of de komedie van Menander - onderscheidt zich van de oude komedie door het verdwijnen van de verbale obsceniteiten en de teloorgang van het politieke engagement. Bijna kan je haar een zedenkomedie noemen, waarin de nadruk valt op de strikt persoonlijke relaties tussen de personages.

PIETERS (Jürgen), "Schaamte en geschater", *Nieuw Wereldtijdschrift*, 11(1994), nr. 5, pp. 20-23.

Het verschil tussen film en theater, tussen afstandelijkheid en intimiteit, komt zelden zo sterk tot uiting als in de Faecaliëndrama's van het vroeg gestorven Oostenrijkse wonderkind Werner Schwab, hier schitterend geënceneerd door de Trust, in een regie van Theu Boermans. De toeschouwers lachen om de personages en met de tekst, tot de karikatuur die ze verwachten iets schrijnends krijgt en ze zich beginnen te schamen om hun geschater van voorheen. Traditionele waarden als gezin en solidariteit worden dan ook terdege ontluiserd.

PIETERS (Jürgen), "Ibsen: tijdgenoot van toen", *Nieuw Wereldtijdschrift*, 11 (1994), nr. 6, pp. 65-67.

Als een voorstelling van het ideeëndrama *Een vijand van het volk* (Theater van het Oosten in een regie van Koos Terpstra) zo aangrijpend kan zijn, dan lijkt Ibsen, wiens werk door sommigen als licht gedateerd wordt beschouwd, met recht en reden de peetvader van het moderne toneel te mogen worden genoemd. In wat Ibsens minst geslaagde werk heet, komt de wereldhervormer dokter Stockman aan de zijde te staan van allen die willen werken aan de wereld van hun allermooiste dromen.

PONT (Theo), "Charade: Molly & Bloom. Een toneelbewerking van James Joyce's 'Ulysses' voor één acteur", *Bzzlletin*, 24 (1994), nr. 219, pp. 42-47.

In een regie van R. Van Wijk bracht Art en Pro een bewerking van Ulysses van James Joyce voor één acteur, in dit geval Theo Pont. Hoe deze idee gestalte kreeg, op welke manier een en ander gestalte kreeg en hoe hij erin slaagde zowel Bloom als Molly gestalte te geven, vertelt hier deze acteur.

SCHENKEVELD (D.M.), "Aristophanes onder vuur", *Hermenevs*, 64 (1992), nr. 2, pp. 104-113.

Kreeg Aristophanes aanvankelijk veel kritiek omwille van de in zijn werk geïncorporeerde kritiek op zijn tijdgenoten, later werd een verband gelegd tussen de Oude Komedie en de democratische vrijheid van spreken, zodat het na het wegvallen van deze bezwaren, met de waardering van zijn oeuvre nog steeds in stijgende lijn gaat.

SCHRIJVERS (P.H.), "Passies en percepties: Literatuur en emoties en de antieke poëtica", *Forum der Letteren*, 35(1994), nr. 3, pp. 163-173.

In *De opleiding tot redenaar* geeft de Romeinse leraar in de retorica Quintilianus (2e eeuw) een beschrijving van de antieke leer van de emoties. Begrippen als pathos en katharsis zijn onlosmakelijk verbonden met het collectieve gebeuren dat theater toch is; door een voortdurende herhaling van dezelfde rituelen kan de individuele toeschouwer zich vereenzelvigen met de rest van het publiek.

SICKING (C.M.J.), "Aristophanes en de tragedie", *Hermenevs*, 64(1992), nr. 2, pp. 96-101.

Aristophanes bereikt (o.a. in de *Acharniërs*) een humoristisch effect door met

'normale' ogen naar de conventies van het tragische toneel van zijn tijd te kijken. Wat hij doet is de Atheners een spiegel voorhangen, hen confronteren met zichzelf, hun zwakheden en hun tegenstrijdigheden, zodat ze voortaan de werkelijkheid tegelijk genuanceerder en met meer zelfvertrouwen tegemoet kunnen treden.

SLINGS (S.R.), "Het theater van de lach ?", *Hermenevs*, 64(1992), nr. 2, pp. 72-82.

Aristophanes wil zijn publiek aan het lachen maken, zoveel is duidelijk. Hoe doet hij dit echter ? Het valt op dat hij zich in de loop van zijn carrière steeds meer bevrijdt van de formele conventies van het genre, dat hij uitgaat van een ander 'komisch plan'. Het koor verandert van functie, de plot wordt ingewikkelder en komt dichterbij die van de tragedie te staan.

SLOTHOUWER-VAN LAER (E.), "De klassieke bronnen van 'La Clemenza di Tito'", *Hermenevs*, 66(1994), nr. 3, pp. 197-202.

De Romeinse keizer Titus (79-81) heeft zich - en daarover zijn de meeste geschiedschrijvers het eens - tijdens zijn korte bewind onderscheiden door zijn goedheid en zijn moed. Het beeld dat Mozarts librettist P. Metastasio in *La clemenza di Tito* van hem geeft is bijgevolg onverdeeld positief. Of dit strookt met het karakter van Titus vóór zijn troonsbestijging, ook door de antieke auteurs vermeld ?

VAN DOLEN (Hein L.), "Aristofanes' *Vrouwenfeest* of Thesmoforiazousia", *Hermenevs*, 66(1994), nr. 4, pp. 273-281.

In dit artikel geeft de auteur zijn vertaling van het slot van het *Vrouwenfeest* van Aristofanes. Het gaat hier om een vruchtbaarheidsfeest dat de vrouwen in het antieke Griekenland in oktober vierden en dat voor de mannen strikt taboe was.

VAN STIPRIAAN (R.), "Vrouwenzaken als motief en thema", *De nieuwe taalgids*, 87(1994), nr. 5, pp. 385-400.

In haar Münsterse dissertatie heeft M.-T. Leuker gepoogd, aan de hand van meer dan duizend komische toneelstukken, de rol van de vrouw in de zeventiende-eeuwse samenleving te definiëren. Verschaft deze studie heel wat socio-economische inzichten, op literair vlak blijven talrijke vragen onbeantwoord.

VAN VLAENDEREN (Rudi), "Grasduinen in oude papieren (5)", *De Scène*, 36(1994-95), nr. 3, pp. 14-15.

Honderd jaar geleden werd Michel Van Vlaenderen geboren; aan zijn interessante toneelcarrière kwam een bruusk einde bij de stichting van het Nationaal Toneel in Antwerpen na de tweede wereldoorlog. Nochtans had hij er als regisseur van het Gentse KNS-gezelschap - dat toen onder leiding stond van Staf Bruggen - tijdens de moeilijke oorlogsjaren alles aan gedaan om te bewijzen dat in Gent gesproken toneel leefbaar was.

VAN VLAENDEREN (Rudi), "Grasduinen in oude papieren (6)", *De Scène*, 36(1994-95), nr. 4, pp. 18-19.

De echte ouderwetse toneelmeester - de man die alles meemaakte, voor, tijdens en na de voorstelling, erin slaagde alles in goede banen te leiden - bestaat niet meer. Een uitstekend voorbeeld van dit verdwenen ras is Frans Poos, die na de tweede wereldoorlog een eigen gezelschap stichtte, waarmee hij gans Vlaenderen rondreisde.

ZONNEVELD (Loek), "Wordt wild en doe mooie dingen. Het politiek toneel in de jaren zeventig - een case history", *Toneel Theatraal*, 115 (1994), nr. 10, pp. 34-37.

Het politieke vormingstheater uit de jaren zeventig, een gevolg van de actie Tomaat, is dood. Een na een zijn de groepen uit die tijd - Proloog, dat hier nader wordt bekeken, Sater, Diskus en Werk in Uitvoering - verdwenen. Dient hun geschiedenis nog te worden geschreven, wat vaststaat is dat, hoe noodzakelijk ze ooit waren, ze op een bepaald punt weer tot verdwijnen waren gedoemd.

ZONNEVELD (Loek), "Hoera, Hoera Amerika", *Toneel Theatraal*, 115(1994), nr. 9, pp. 17-19.

1967-68 was voor Studio, het huisgezelschap van de Amsterdamse Brakke Grond, een erg boeiend seizoen. Men denke hierbij niet alleen aan *De architect en de keizer van Assyrië* van Arrabal, maar vooral aan *Hoera Amerika* in een regie van Kees Van Iersel. Zijn regie van de drie eenakters met als titel *T.V.*, *Interview* en *Motel* groeide uit tot een onbetwistbaar hoogtepunt in zijn carrière.

B. DRAMATEKSTEN

a. boeken

AESCHYLUS, *De Perzen*, vertaald door Hans Croiset, Amsterdam, International Theatre & Film Books en Den Haag, Het Nationaal Toneel, 1994, 91 p.

FABRE (Jan), *De keizer van het verlies*, De Bezige Bij, Amsterdam, 1994

O'NEILL (Eugene), *Een druppel dichtersbloed*, vertaald door Walter Van den Broeck, Amsterdam, International Theatre & Film Books en Eindhoven, Het Zuidelijk Toneel, 1994, 131 p.

SCHWARZ-BART (Simone), *Je knappe kapitein*, oorspronkelijke titel *Ton beau capitaine*, vertaald door Eveline van Hemert, Amsterdam, In de Knipscheer, 1994, 72 p. (ISBN 90-6773-013-9)

b. in tijdschriften

BERNLEF (J.), "*Esther* (fragmenten)", *Toneel Theatraal*, 115 (1994), nr. 9, pp. 30-31.

FABRE (Jan), "Teksten" - inleiding en keuze fragmenten door Sigrid Bousset, *Dietsche Warande en Belfort*, 139 (1994), nr. 5, pp. 553-565.

NEEFJES (Annemiek), "Tussen de stoeptegels. Tekst voor twee personen en drie personages", *Dietsche Warande en Belfort*, 139 (1994), nr. 5, pp. 640-647.

VAN WOENSEL (Oscar), "Amor", *Toneel Theatraal*, 115(1994), nr. 10, pp. 22-26.